

INTERJÚ

A BUDAPEST REVIEW OF BOOKS SZERKESZTŐIVEL

A BUKSZ angol nyelvű szerkesztett változatának (BOOKS – Budapest Review of Books) első száma 1991-ben jelent meg, az utolsó 2002 végén. Tíz éven át közölt cikkeket aktuális, izgalmas problémákról és bírálatokat Magyarországon megjelenő vagy közép-európai témájú, kiemelkedő társadalomtudományi művekről. A régiókban egyedülálló periodika a térség társadalomtudományainak legjelentősebb teljesítményeit mutatta be a külföld

MIHALICZ CSILLA

tudományos műhelyeinek, egyetemeknek. Nemzetközi rangját és elismertségét tanácsadói, szellemi mentorai és szerzői névsora is jelzi.

A BOOKS a támogatások csökkenése, majd elapadása miatt egyre szűkebb terjedelemben jelent meg, majd – épp az uniós csatlakozás küszöbén – végképp elhalt. Interjúnk a BOOKS „szellemi atyjával”, Klaniczay Gáborral és főszerkesztőjével, Zachár Zsófiával készült.

MCS ▶ Két évvel az után, hogy a BUKSZ új szintre hozott a magyar társadalomtudományok kritikai hangvételébe, azzal álltál elő, hogy ki kellene lépni a külföldi porondra is – elő kellene állni a lap angol változatával. Hogyan vetődött fel ez az ötlet?

KG ▶ Amikor 1990/91-ben a berlini Wissenschaftskollegban voltam fellow, úgy láttam, nagy érdeklődés fogadná egy olyan folyóirat megjelenését, amely azonos elvek alapján összeállított és ugyanolyan színvonalon megírt, minőségi kritikákat közölné angol fordításban, mint amilyenekkel az 1989 óta megjelenő BUKSZ-ban felléptünk. A kezdeti, alapító lendület jegyében azt gondoltam, hogy külföldi használatra megszerkesztve a magyar cikkek egy részét, izgalmas nemzetközi folyóiratot lehetne létrehozni, amely budapesti központtal, de jellegzetesen „közép-európai” kritikai szellemiséggel lépne fel. Az ambíció persze az volt, hogy valóban bekerüljünk abba a klubba, amelyre magyar lapunk címének viccelődő-fonetikus rövidítése is utalt: a nagy angol nyelvű kritikai lapok, a *New York Review of Books* vagy a *London Review of Books* társaságába. Most már eredeti helyesírással, angolul írva: *Budapest Review of BOOKS*. A budapesti angol folyóirat ötlete a Wissenschaftskolleg számára azért ígérkezett érdekesnek, mert ők épp 1991-ben foglalkoztak a princetoni és berlini „institute for advanced study” mintáját követő Collegium Budapest megalapításával, és hálásak voltak minden olyan információért, amely eligazította őket a – nyelvi és egyéb okokból nehezen áttekinthető – magyar tudományos élet értékeiben, problémáiban, vitáiban.

MCS ▶ Mi szólt amellett, hogy egy ilyen lap életképes lehet?

KG ▶ Három tényezőt kellett végiggondolni: a finanszírozás lehetőségeit, a fordítás nehézségeit s

hogy tudunk-e tekintélyes tudományos tanácsadó testületet toborozni a BOOKS számára. Ami a finanszírozást illeti, fontos volt, hogy sikerült megnyerni az új tervnek a BUKSZ első komoly támogatóját, a Soros Alapítványt. Döntő kérdés volt, hogy az angol lap ehhez további támogatásokat is tudjon szerezni. A Wissenschaftskolleg egy kis német alapítvány, az Otto und Martha Fischbeck-Stiftung többéves támogatásának megszerzésében segített. A párizsi Maison des Sciences de l'Homme szintén adott az új vállalkozáshoz egy szerény segítséget. Az induláshoz ez már elég volt.

MCS ▶ Mi a helyzet a második, általad említett feltétellel? A nálunk megjelenő idegen nyelvű folyóiratok esetében mindig nagy a kockázata, hogy a mégoly minőségi tartalom is elsikkad, ha nem eléggé magas színvonalú a fordítás.

KG ▶ A BOOKS legnagyobb erénye éppen a magas színvonalú angol szöveg lett. Ez elsősorban három emberen múltott. A lapalapítás azzal kezdődött, hogy sikerült társnak megnyernem Zachár Zsófit. 1997-ig vele együtt szerkesztettük a folyóiratot, majd utána négy éven át egyedül folytatta ezt a munkát (s az utolsó három számot Bodnár M. Istvánnal közösen). Zsófinak a *New Hungarian Quarterly* szerkesztőjeként már nagy gyakorlata volt magyar szerzők műveinek közvetítésében a külföld felé. Ő hozta a kiváló angol fordítót, Pálmai Évát. Az első öt-hat évfolyam szinte teljes egészében az ő munkája volt, és a későbbiekben is többnyire ő kapta az igényesebb szakszövegeket. Végül egy Berlinben élő angol író, Karen Margolis tette a lapot további finomítással, stilizálással nyelvi színvonalában szinte páráját ritkító angol kiadvánnyá. Büszkén mondhatom, hogy az első kommentárok, amelyeket Angliá-

ból és Amerikából a *BOOKS*-ra kaptunk, mindig azal kezdődtek: végre egy külföldi lap, amely jó stílusban van írva, amit jó angolul olvasni: „reads well in English”.

MCS ▶ Miért gondoltátok, hogy a *BUKSZ* idegen nyelvű változatának épp angolul kell megszületnie? Miért nem, mondjuk, németül vagy franciául, hiszen a magyar társadalomtudományok hagyományos kapcsolatrendszere e területeken erősebb volt, és – mint hallottuk – az első támogatások is innen jöttek?

ZZS ▶ A társadalomtudományok közvetítő nyelve ma már elsősorban az angol, a publikációk legnagyobb felvevőpiacát pedig az amerikai egyetemi könyvtárak jelentik. Persze továbbra is megjelenik (és minden bizonnyal fenn is fog maradni) sok, nagy hagyományú társadalomtudományos folyóirat más nyelven is, de napjainkban a *lingua franca* egyre inkább az angol, a konferenciákon és a mindennapi életben is. Németországban mindenki nagyon jól tud angolul, az északi országokról nem is beszélve, de e téren a francia és a mediterrán kultúrák is nagy átalakuláson mentek át. Mivel Közép-Európából ki akartunk lépni a nemzetközi nyilvánosság színterére, logikus volt az angol nyelvet választani. Erre ösztönöztek más példák is. A rendszerváltás eufóriájában sorra indultak a transznacionális, főleg angol nyelvű folyóiratok. Továbbá ott volt a Pierre Bourdieu által szerkesztett, többnyelvű európai könyvszemle, a *Liber*, amelyből éveken át az *ÉS* is közölt fordításokat, vagy a bécsi Institut für die Wissenschaften vom Menschen kiadásában megjelenő *Transit – Europäische Revue* (ez utóbbi ugyan német nyelvű, de az online változata már angol).

MCS ▶ Mennyiben kellett más szempontokat figyelembe venni a *BOOKS* szerkesztésekor, mint az *New Hungarian Quarterly* esetében?

ZZS ▶ A lap 1993 óta visszatért az 1936-os alapításakor kapott *Hungarian Quarterly* névhez, és mára átalakult kulturális folyóirattá, amelyben az irodalom, a művészetek, a film és a színház szerepel a legnagyobb súllyal. A társadalomtudományok viszont alig. Van ugyan könyvrovata, de ez nem a legfontosabb része. Rangos értelmiségi folyóirat tehát, de nem tudományos folyóirat. A *Budapest Review of Books* viszont – a magyar *BUKSZ* törekvései jegyében – nemcsak a tartalmás ismertetések és az eleven vitaszellem képviselőivel, hanem „interdiszciplináris” társadalomtudományi programmal is jelentkezett, azzal az ambícióval, hogy az egymás tudományágai iránt érdeklődő szakterületek képviselőihez is szóljon. Itt tehát arra volt szükség, hogy a fordítóval, Pálmai Évával együtt a lehető legalaposabban utánanézzünk az egyes szakterületeken használatos kifejezéseknek, terminus technicusoknak, majd akár a szerzőkkel folytatott hosszú alkudozások árán, de ragaszkodjunk ahhoz, hogy világos és elegáns legyen a szöveg, olyan, ami más diszciplinák képviselői és az általánosabb érdeklődésű egyetemista-értelmiségi olvasóközönség számára is jól olvasható.

MCS ▶ Elmondanád, hogyan zajlott ez a nyelvi-tartalmi átalakítás?

ZZS ▶ Egy szakfolyóiratnál eltűrik a gyengébb fordítást, hiszen ott a szakmai információhoz mindenáron hozzá kell jutni. Mi viszont azt akartuk, hogy azért olvassák a lapot, mert érdekes. Szinte soha nem lehet egy cikket csak úgy egyszerűen lefordíttatni, még átdolgozni is csak nehezen. Az igazi az, ha eleve az angol olvasóhoz szól. Ezt kellett elérnünk. Pálmai eszményi fordítóként, nagyon magas szellemi színvonalon, kreatívan újratereztette a szövegeket. Ha pedig már a magyar szöveg is sántikált, akkor afféle gyóntatóként kihámozta a mondandót, nem nyugodott, amíg át nem írta lendületes, elegáns, markánsan érvelő szöveggé – ezután persze kezdődhetett a vita a szerzőkkel, hogy ők vállalják-e az angol változatban módosuló hangsúlyokat. Akadt olyan szerző is – például Pete Péter – aki az egyszerűség kedvéért újra megírta az eredeti magyar cikkét angolul. Karen Margolis, aki egy szót sem tud magyarul, már csak a lefordított és megszerkesztett cikkek végső simításait végezte. Ő volt a lakmuszpapír: ha valami neki nem tetszett, vagy nem volt világos a számára, akkor azt érdemes volt újrafogalmazni.

MCS ▶ Az angol lap szerkesztése tehát elsősorban stilizálást, retorikai átfogalmazást jelentett?

ZZS ▶ Korántsem. A mondandó szintjén a magyar *BUKSZ* legmarkánsabb jellegzetessége az volt, hogy kíméletlenül bíralt, nemegyszer könyvismertetés helyett hibajegyzéket olvastunk. A *BUKSZ* színrelépésével generációváltás zajlott le, a bírálók a korábban – a hivatalos vagy éppenséggel a nem hivatalos miliókben – egekig magasztalt szerzők (a „szent tehenek”) életművét, megjelenő könyveit szedték ízekre. Az első számokban sorra jelentek meg a harapós és nemritkán indulatos vitákhoz vezető kritikák Hankiss Elemér, Berend T. Iván, Litván György, Konrád György, Szelényi Iván, Kis János, Hamvas Béla és más kiválóságok könyveiről. Falvy Zoltán: *Mediterrán kultúra és trubadúr zene* című – egyébként angol nyelven, az Akadémiai Kiadó által kiadott – monográfiájáról például Zemplényi Ferenc bebizonyította, hogy szakmai botrány. Alig volt *BUKSZ*-szám leleplező cikk nélkül. A *BOOKS* külföldi olvasói azonban ezekre a „belső” vitákra aligha lettek volna kíváncsiak. Egyszerűen azért nem, mert nem ismerhették sem az illető szerzőket, sem a viták sajátos kontextusát. Ha valami érdeklí őket Magyarországgal kapcsolatban, akkor az inkább a minőség, nem pedig a minősíthetetlen teljesítmény.

KG ▶ Igaza van Zsófinak, de hozzáténném: az éles hangú vita, az érvelő kritika a „külföld” számára is érdekesebb olvasmány, mint a hozsannázó méltatás. Egy nagyszabású teljesítmény legjobb mércéje, ha a legszigorúbb kritikákkal szemben is megáll a lábán, s a kilencvenes évek magyar szellemi életének színvonaláról jó képet festett a benne kibontakozó szabadabb vitaszellem. A *BOOKS* számára tehát olykor rövidíteni kellett a terjengős hibajegyzékeket, felol-

dani a csak bennfentesek számára érthető célzásokat, s magát a szerzőt is be kellett mutatni – a *BUKSZ* cikkeinek kritikus hangvételén azonban nem kellett túl sokat kozmetikázni.

MCS ▶ Mégis milyen szempontok szerint válogattak a magyar *BUKSZ*-ból? Mondanál egy-két példát?

ZZS ▶ Bizonyos cikkek esetében a döntés evidens volt. Például Bence György *Átmenet és átmentés a human tudományban* című írása 1992-ben olyan kérdéseket vetett fel, amelyek

akkor a „levegőben voltak”, éppenséggel a külföld tévhiteit kívánta eloszlatni. Vagy ott volt Marosi Ernő nagy áttekintése a művészettörténet helyzetéről, amit egyébként az angol változat számára radikálisan átdolgozott, mintaszerű példaként arra, hogyan lehet az itteni intézményi háttérrel, a módszertani vitákat, a sajátos hagyományokat a tájékozatlan olvasónak áttekinthetően bemutatni. Ugyancsak ő írt, hasonló szellemben, a millenniumi év szenvedélyesen vitatott magyarországi műemlék-felújításairól. A *BOOKS* „Issues” rovata a *BUKSZ* „Probléma” rovatához hasonlóan, de a külföldi olvasó ismereteihez – vagy inkább ismereteinek a hiányosságaihoz – igazítva kezelte ezeket a témákat, a szakmai vitákat vagy a nemzetközi vitákhoz való hozzászólásokat. Politikai vitákat

is érintettek ezek a cikkek: az antiszemitizmus problémakörét, a cigánykérdést, Rév István írása Horthy újratemetése kapcsán a történelmi felejtés, a kollektív amnézia jelenségét, vagy egy másik cikkében a lekommunizálás és lefaszítázás végleteibe kényszerített történelemszemléletet, illetve politizálást.

MCS ▶ Volt-e ebben különbség az egyes tudományterületek között?

ZZS ▶ Természetesen minden kiemelkedő tudományos teljesítményről illett hírt adni. Tehát ha megjelent Engel Pál jelentős könyve a középkori magyar történelemről, és arról született egy jó recenzió, az természetesen helyet kapott a *BOOKS*-ban. Ha a recenzió egyben pályakép is volt, mondjuk Mérei Ferenc vagy Kemény István könyve kapcsán, akkor ki-

tűnő alkalom adódott arra, hogy egy-egy magyar kutatót, jelentős életművet bemutassunk az angol kiadásban. Külön szerencse, ha egy szakma doyenje úgy szólal meg, mint Paneth Gábor abban a nagyszerű esszéjében, amely egyszerre volt nagy ívű pszichoanalízis-történelmi áttekintés és visszaemlékezés és körkép. Ha külföldön megjelent magyar tárgyú munkáról ottani szakember írt jó recenziót, amit még fordítani sem kellett, a *BOOKS*-ban volt a helye; sőt

előfordult, hogy a cikk a *BUKSZ* számára íródott, de angolul, hiszen például Vermes Gábor, az évtizedek óta külföldön élő történész ma már nem szívesen ír magyarul, így az ő esetében a *BUKSZ*-ban jelent meg fordítás, és nálunk az eredeti szöveg.

MCS ▶ Volt elég nemzetközileg is izgalmas téma évi négy számhoz?

ZZS ▶ Az angol kiadás terjedelme a *BUKSZ* fele vagy inkább harmada volt, de még így sem volt mindig könnyű olyan anyagot találni, amely a külföld érdeklődésére is számot tarthatott. Ezért úgy döntöttünk, hogy a *BUKSZ* kínálatát kiegészítjük a *Holmi*, a *2000*, a *Beszélő* recenziói közül válogatott anyaggal. A *BOOKS* így hírt adott arról, hogyan zajlik le a magyar tudományos életben a rendszerváltás, milyenek a viták az egyes diszciplínákban, és segíteni próbált a ma-

gyar tudomány nemzetközi kapcsolatainak szélesítésében. Az általunk kiadott cikkek az egyes kutatók számára is jól jöttek, sokuknak ez volt az első angol nyelvű publikációja, amely lehetőséget teremtett a kapcsolatteremtésre, s a külföldi ösztöndíj-pályázatokon is növelte az esélyeiket.

MCS ▶ A megbírált művek nagy része angolul nem olvasható. Mennyire érdekel egy külföldit egy csak magyarul megjelent könyv ismertetése?

ZZS ▶ Éppen azért érdekelheti, hiszen nem tudja elolvasni a könyvet. Egy alapos, jól megírt ismertetés tényeket, összefüggéseket tehet hozzáférhetővé a magyarul nem olvasó kutató számára, arról nem is beszélve, hogy felhívhatja a figyelmet egy kutatási területre, egy kutatóra vagy akár magára a könyvre,

MATTHIAS RÜB

Eurovarázs: a „Budapest Review of Books”

Frankfurter Allgemeine Zeitung
1992. március 18.

Négy évtized történelmi léptékben rövid idő. Sok nyugat-európai értelmiségi nem is gondolná, milyen mélyen érinti a volt keleti tömbben élő kollégáikat az a trauma, hogy ennyi időn át el voltak szakítva attól a szellemi és társadalmi fejlődéstől, amelyhez meggyőződésük szerint maguk is tartoztak. Amióta megnyílt a szellemi áramlatokat is feltartóztató nagy határ, a közép- és kelet-európai tudósok, értelmiségiek és írók hatalmas energiával szövik ismét vissza az eltépt szálakat a közös hagyomány szövetébe.

A varázsige: Európa. Közép- és Kelet-Európában még nyoma sincs annak az elkedvetlenedésnek, amiről Nyugaton már évek óta gondoskodik a felduzzasztott eurobürokrácia. Epp ellenkezőleg, egyáltalán nem cseng hamisan a nyomatékos hivatkozás Európára, és nem elcsépett az Európába visszatérés dicsérete – például azokban a sorokban, amelyekkel Nádasdy Ádám vezeti be a negyedévenként megjelenő, angol nyelvű *Budapest Review of Books* első számát (megrendelhető a szerkesztőségénél: 1054 Budapest, Báthory u. 10.). Az első angol szám az 1989 decembere óta kiadott *Budapesti Könyvszemle* számainak keresztmetszetét nyújtja; a lap címének magyar rövidítése (BUKSZ) is az angol „books”-nak hódol, s az elkövetkezőkben a magyar kiadás az angollal párhuzamosan lát majd napvilágot.

Persze a magyar „bucs” szó programszerű figyelmeztetést is rejt: a folyóirat a két szerkesztő, Zachár Zsófia és Klaniczay Gábor szerint „a világos, eleven és olykor harapós kritika” fóruma kíván lenni. „Ez félreismertetlenül liberális európai szellemiség”, állapítja meg Nádasdy Ádám, visszatekintve a társadalomtudományi recenziókat és esszéket közlő BUKSZ első két, sikeres évfolyamára. Konceptióját tekintve a BUKSZ – melynek nagy előképe a *New York Review of Books* – a tematikus és könyvrecenzióknak az egykori kommunista államokban ismeretlen formáját újítja fel. Nem jelenhetett meg kemény kritika olyan könyvről, amely már átment a cenzúrán, hiszen a bírálat – értsd: a cenzúrázás – folyamata addigra már lezárult.

A reflektáló könyvismertetésnek klasszikus példája az új *Budapest Review of Books*-ban Kovács András tanulmánya Randolph L. Braham *A magyar Holocaust* című könyvéről. A könyv eredeti amerikai kiadása 1981-es; magyar nyelvű

bár arról sajnos szó sincs, hogy a külföldi kiadók ilyen alapon választanak ki, mit fordítanak le. De arra mindenképpen jó egy ilyen cikk, hogy adott esetben afféle lektori jelentésként is funkcionáljon. Én többször felvettem, hogy ha megjelent egy izgalmas könyv, érdemes lenne kiemelni s közölni egy-egy jó részletet. A szakkönyvek esetében persze a szerkesztőbizottságtól vártam volna javaslatot, akik nyilván pontosan tudják, mi mit ér, és miben van fantázia a saját területükön. Bevallom, Radnóti Sándor vagy Eörsi István egy-egy esszékötetének részletét azzal a szándékkal választottam ki, és adtam oda a legjobb fordítóknak, hogy felhívjam rájuk a külföld figyelmét.

MCS ▶ Adott-e elég bemutatni való anyagot a magyar szellemi élet? Nem kelthetett a lap a „külföld” szemében egy kissé provinciális benyomást?

ZZS ▶ A BOOKS deklarálta a kelet-közép európai régió folyóirata kívánt lenni, és nemcsak a kiválasztott könyveket, témákat illetően. A szerzők körét is igyekeztünk ilyen irányba kitágítani. Miskolczy Ámbros több nagy cikke vitázott angol nyelven megjelent, a román–magyar historiográfia határterületét érintő munkákkal. Konjunktúrája volt ezekben az években a posztkommunista politikai és gazdasági átmenettel, a privatizáció folyamatával foglalkozó műveknek, s ezek eleve régiókat fogtak át, és többnyire angol nyelvűek voltak. Volt cikk, amit nekünk írt angolul a szerző, aki megjelent könyvekről, és volt, ami a BUKSZ-ból került át a BOOKS-ba. Ezenkívül boldogan átvettük Lővei Pál remek beszámolóit az ausztriai jubileumi és tartományi kiállításokról vagy az elvetélt Expókról, vagy Karsai László rengeteg új adatot hozó, a *Beszélőben* megjelent cikkét Goldhagen nemzetközi vitát kiváltó holokauszt-könyvéről. Ezek az anyagok nem voltak provinciálisak.

KG ▶ A BOOKS már említett nemzetközi tanácsadó testülete (Bak János, Peter Burke, Natalie Zemon Davis, Albert Hirschman, Wolf Lepenies, Jacques Le Goff, Adam Michnik) is a lap regionális-nemzetközi jellegét erősítette, nem utolsósorban azzal, hogy a board-tagok maguk is gyakori szerzőink lettek. A kilencvenes évek elején Budapesten kialakult nemzetközi tudományos milió két fontos új intézményre támaszkodott: a Közép-Európa Egyetemre (CEU) és a Collegium Budapestre. A BOOKS nem utolsósorban arra is törekedett, hogy nekik is szellemi fórumuk legyen. Ösztönözte az ide érkező külföldieket, hogy adjanak számot itteni benyomásaikról, és itt vegyenek részt egy nemzetközi – s ugyanakkor budapesti – „kritikai közbeszéd” alakításában. Kezdetből próbáltam megnyerni a laphoz az újonnan alakult CEU Press támogatását, de az sajnos nem vállalkozott folyóirat kiadására. Annyit azonban sikerült elérni, hogy rávettem a közép-európai oktatókat és diákokat, olykor írjanak saját országuk fontosabb vitáiról, könyveiről. Hasonló volt a helyzet a Collegium Budapest vendégeivel, a több hónapot Budapesten eltöltő nemzetközi hírességekkal. A

megérkező külföldi tudósok kaptak egy-egy példányt a lapból azzal a felkéréssel, hogy legyenek a szerzői is, írjanak bele könyvbírálatot. Wolf Lepenies, Jacques Le Goff, Jacques Revel, Natalie Zemon Davis, Andrei Pleșu, Peter Burke, Shlomo Avineri, Evelyne Patlagean, Donald Preziosi, Helga Nowotny budapesti előadásainak, itt írt tanulmányainak megjelentetése hozzájárult ahhoz, hogy a *BOOKS*-ot rangos nemzetközi folyóiratként kezdték jegyezni. A közvetlenül a *BOOKS* számára írt cikkek egy része azután magyar fordításban megjelent a *BUKSZ*-ban is, kiegyensúlyozottabb kétirányú forgalmat teremtve a két folyóirat között.

MCS ▶ Tehát az is előfordult, hogy a *BOOKS* támogatta a *BUKSZ*-ot?

KG ▶ Igen, így is lehet mondani. A nemzetközi hírességek könnyebben írtak a magyar lap számára is, ha az angolban átkekinthették, hogy miről van szó. Ennél is jelentősebb volt azonban, hogy bizonyos támogatási források inkább az angol *BOOKS* számára voltak megközelíthetőek. Míg a magyar *BUKSZ* a Soros Alapítvány mellett elsősorban a Nemzeti Kulturális Alapra és legfeljebb kisebb belföldi pályázati lehetőségekre (Budapest Bank, OTKA) támaszkodhatott, egy angol nyelvű folyóirattal a nemzetközi szinten is próbálkozni lehetett. Az új, angol nyelvű kelet-európai folyóiratok támogatására alakult például Timothy Garton Ash kezdeményezésére a *Fund for Central and East European Book Projects* Amsterdamban, amelynek segítségét sok éven át Bence György hathatós közreműködésével sikerült biztosítani. Kaptunk támogatást a *Zuger Kulturstiftung Landis & Gyr*, a *Sammelstiftung bei der Preussischen Akademie der Wissenschaften* és a liechtensteini *Peter Kaiser Stiftung* forrásaiból, Bodnár M. István pedig több évre megszerezte az Amerikában működő *Corvina Foundation* hozzájárulását. Amikor 1997-ben én kerültem a Collegium Budapest élére, akkor a rektori címre vonatkozó felkéréssel egyidejűleg – az alkalmazással kapcsolatos ajánlat részeként – Wolf Lepenies (a Collegium Kuratóriumának akkori elnöke) és Joachim Nettelbeck (a Kuratórium titkára) felajánlotta, hogy a *BOOKS* Berlinben készülő angol nyelvű ellenőrzésének költségeit a Wissenschaftskolleg és a Collegium Budapest támogatásában részt vevő alapítványok segítségével több éven át fedezik.

MCS ▶ A nemzetközi támogatás biztosítása érdekében, gondolom, a *BOOKS*-nak olyan ismeretterjesztő „missziót” is el kellett vállalnia, ami alól a *BUKSZ* felmentve érezhette magát.

ZS ▶ Valóban fontosnak tartottuk a szolgáltató funkciót, hírt adtunk a tudományos életben lezajló változásokról és fontosabb eseményekről. A kilencvenes évek elején hihetetlen volt a pezsgés, új tudományos intézetek, munkacsoportok, tanszékek létesültek, alig győztünk lépést tartani mindezzel. Volt cikk a Filmszemléről és volt „About Town” címmel színes kulturális betét, benne alternatív kultúra, beszámoló CD-Rom kiadványokról, fotókiállításokról, egyszóval

vű megjelentetésére hét évet kellett várni. Kovács rávilágít, miért nem juthatott hozzá oly sokáig a magyar olvasó e fontos műhöz Magyarország XX. századi történelméről. Braham ugyanis megnevezi a személyeket, akik a deportálásokat végrehajtották. Ráadásul megfogalmaz egy elsőre paradoxnak ható tételt: a 900 000 magyarországi zsidó többsége megmenekülhetett volna a holokausztól, ha Kállay Miklós kormánya nem vágott volna bele egy kilátástalan kísérletbe, hogy külön fegyverszünetet kössön a szövetségesekkel.

Braham tehetségtelen politikusnak tartja Kállayt, akinek „titkos” kapcsolatfelvétele nyomban kiderült, és oda vezetett, hogy Hitler csapatai 1944 márciusában megszállták Magyarországot. Hamarosan megindult a tömeges deportálás a megsemmisítő táborokba. Kovács beszámol a könyv magyar kiadása óta felélénkült vitáról. Braham és Deák István New York-i történész is úgy véli, hogy a magyar holokausztot el lehetett volna kerülni, ha Magyarország látszólag híven kitart német szövetségese mellett. Vitatják azt a Ránki György által képviselt antifasiszta felfogást, amely szerint csak a határozott ellenállás akadályozhatta volna meg a németek bevonulását és a magyar zsidók meggyilkolását. A vitának koránt sincs vége.

Erős Ferenc érdekes írása Mérei Ferenc pszichológus (1909–1986) életét és munkásságát mutatja be. Mérei önéletrajza 1989-ben jelent meg Magyarországon. Egész életében szocialista volt, de nem az ortodox fajtából. 1956 után évekig börtönben ült. Így, noha fontos szociálpszichológiai műveket írt, sohasem nevezte ki egyetemi tanárnak. Mivel a kollektív mozgalmak kétarcúságát tanulmányozta – egyaránt torokkollhatnak felszabadító lázadásba és tömeggyilkosságba –, igencsak gyanakvóan figyelte a politikai különbségek felszámolását a háború utáni Magyarországon. Az „utalás” volt művészet-, nyelv- és társadalompszichológiai munkáinak legfontosabb fogalma. Így nevezte „az élményközösség eredeti kifejezését”, az egymást „fél-szavakból is értők” külső kényszerektől független kommunikációját mint a szellemi szabadság terét. Számptalan művészet- és irodalomkritikai tanulmányban s mindenekelett 1971-ben megjelent, *A közösségek rejtett hálózata* című könyvében tárta fel, hogyan él célzásokkal s búvik meg a „nem igazi”, hivatalos kommunikáció mögött az „igazi” kommunikáció.

A lap első számát lezáró *Concise Egghead Guide to Budapest* naprakész útikönyv értelmes-gieknek a város kávéházairól, könyvtáiról, mozijairól és színházairól. A *Budapest Review of Books* nemcsak a társadalomtudományi viták terén, eszmeiségben és szellemességben is azt nyújtja, ami oly égetően hiányzik nem egy hazai folyóiratunkból: európai színvonalat.

Wessely Anna fordítása

a jó években informatív és változatos volt ez a rovat. Az új folyóiratokat saját szerkesztőik mutatták be, a konferencia-beszámolóik gyilkosan unalmas műfaját is sikerült olykor tényleg jó cikkekkkel kiváltani. A hírvivatot egy igazi szenzáció követte, Bánhegyi Zsolt – aki nemcsak nagyszerű bibliográfus, de remek amerikanista és nyelvész is – komoly gyűjtőmunkán alapuló, állandó *Bibliotheca Hungarica* rovata. Ez volt a *BOOKS* egyik legfontosabb szolgáltatása, a magyar nyelvű könyvek annotált bibliográfiájával és olyan kuriózumokkal, mint a világ egyetemi könyvtáraiból ki-gyűjtött magyar tárgyú disszertációk anyaga és az idegen nyelvű hungarikák folyamatos bibliográfiája. Ez a rovat adta azután a mintát ahhoz, hogy 1993-tól kezdve, Ruzsa Ágnes közreműködésével a magyar *BUKSZ* is kibővídjön a „Fontos könyvek” rovattal, amelyet jelenleg Lakatos András szerkeszt.

MCS ▶ Az angol változatba bekerült egy kommersz rovat is, a hátsó borítón olvasható „*Egghead guide*”, Török András tollából. Ebben a valóban izgalmas kulturális jelenségektől a turista közhelyekig sok minden felbukkant. Meglehetősen elütött a belső tartalomtól, miközben kétségkívül színes olvasmány volt. Hogyan került a csizma az asztalra?

ZZS ▶ A lapnak ki kellett találnia a maga műfaját. Az még nem folyóirat, ha egymás mellé teszünk cikkeket. Ráadásul a *BOOKS* multidiszciplináris lap volt, nem szakfolyóirat, nem kötelező olvasmány, nem ártott, ha valami színessé, elevenné teszi. A *New York Review of Books* megengedheti magának, hogy csupa nagyszét hozzon, olyan fantasztikus a szerzőgárdája, és olyan politikai gyúanyag van minden számban, de a *TLS* például már érezhetően újabb és újabb rovat típusokkal próbálkozik. A *BOOKS* a budapesti értelmiség lapjának nevezte magát, helyénvalónak tűnt, hogy egy kicsit könnyedebb módon jelen legyen benne a város. A borító harmas és négyes lapján Török András írása mulatságos volt, önironikus, amellet az útikalauz-szerepet lelkiismeretesen betöltötte. Talán néha ismételte önmagát, viszont mindig az angol olvasónak szólt, és eleve angolul íródott. Amikor két éven át Török helyettes államtitkár volt, vendégek vették át a rovatot, Babarczy Eszter, Nagy András, Gyáni Gábor, Gerő András, jó urbanisztikai témákkal.

MCS ▶ A *BUKSZ*-ból hiányzó *Notes & Comments* rovatot te találd ki, vagy láttad valahol?

ZZS ▶ Ritkán talál ki tényleg valami eredetit az ember, már az is bőven elég, ha észreveszi és átveszi, ami jó. A „széljegyzetek” ürügyén lehetett egy kicsit fecsegni kuriózumokról, de fel lehetett vetni elméleti problémákat is. Tulajdonképpen ebben a rovatban próbáltam kipuhatolni egy majdani, erősebben szerkesztett lap körvonalait, amely szabadon válogathat a többi lap anyagából, és akár még fel is kérhet, rá is beszélhet szerzőket arra, hogy írjanak meg valamit, mert a külföldi olvasót érdekelné. Az effajta irodalmi igényű, de mégis a lap profiljához kapcsolódó rovat rögtön rangot és stílust ad.

MCS ▶ Ezt a könnyedebb hangvételt a magyar *BUKSZ* nyilván nem bírta volna el.

ZZS ▶ Dehogynem. A „Mi a pálya” rovatban jelen volt ez is, méghozzá nagyon változatosan, ott volt például Nádasdy Ádám remek sorozata, amely az első évfolyamokban minden szám végéhez csatolt egy csattanós-zamatos karcolatot. Nekem nyilván valami mást kellett kitalálnom. Már csak azért is, mert a magyar *BUKSZ* eleve jóval vastagabb, jobban elbírja a hosszú cikkeket, mint az angol. Ezek a gyakran egészen rövid írások a lap közepén – egy, legfeljebb két cikk – a sokszor elég fárasztó nagyrecenziók és a szemle-cikkek között kitűnően működtek. Ez a kis rovat egyébként remek tipográfiát kapott, és itt el kell mondanom, hogy Harsányi Tamás rengeteg ötlettel segített. Éjszakába nyúlóan próbálgattuk a tipográfiai változatokat, persze az utolsó pillanatban, de Tamás fáradhatatlan volt. Nagy András *Mahler Budapesten* című remek hátlap-esszéjében például a Mahlert ábrázoló korabeli árnykarikatúrák lettek az iniciálék. A *BOOKS* elég sok illusztrációt hozott, sokszor talán bátrabb, kezdeményezőbb volt e téren, mint a *BUKSZ*.

MCS ▶ Milyen körben, hogyan terjesztődött a *BOOKS*?

ZZS ▶ Amikor a *BOOKS* szerkesztésébe belefogtam, már több mint tíz éve a *Hungarian Quarterly*-nél dolgoztam, ismertem a külföldi terjesztés összes csínját-bínját, a buktatóit, és tudtam, hogy ezen a területen mit lehet és mit érdemes csinálni. Dilettáns kampányok helyett a nagy tudományos és egyetemi könyvtárak meggyőzésére kell összpontosítani. Ez nem könnyű, ma még kevésbé, mint a kilencvenes évek elején, hiszen még a leggazdagabb amerikai egyetemeknek is megszorításokkal kell számolniuk. Eleve szabadulni szeretnének a periodikáktól, és óvakodnak az új folyóiratok előfizetésétől. Tudni kell, hogy egy egyetemi vagy tanszéki könyvtár csak akkor fizethet elő egy folyóiraatra, ha kellő számú visszajelzést kap arról, hogy keresik az olvasók, vagy ha maguk az oktatók kérik. Nekünk tehát ezt kellett elérnünk. Az első *BOOKS* számot nagyon segítőkészen a *Times Literary Supplement* és a *Times Higher Educational Supplement* támogatta oly módon, hogy vállalták, 3000 példányt beletesznek a saját előfizetőiknek küldött példányokba egy levél kíséretében, amelyben megírták, hogy a mellékelt folyóirat a kelet-közép-európai tudományos életbe nyújt betekintést, és bizonyos értelemben az ő testvér lapjuknak tekinthető. Ezt az akciót még a színrelépésem előtt, Gábor indította be, és nagy izgalmak, levélváltások közepette zajlott, amíg a Hungarocamion szállítólevélenek a tanúsága szerint 280 kiló első szám kijutott az angliai telephelyre. Hasonló kampányokat bonyolítottunk le a Wissenschaftskolleg zu Berlin és a párizsi Maison des Sciences de l’Homme révén, az ő címlistájukkal. Később a cikkek szerzőit kértem meg, adjanak címlistát, és a kiküldött laphoz mellékelte, általuk aláírt levélben kértük meg a kollégát,

ajánljon bennünket saját egyeteme könyvtárának. Ezek az úgynevezett *direct mail*-akciók távról sem voltak eredménytelenek, mert a kilencvenes évek végére már 80 körül volt az előfizető könyvtárak száma. Ha a nagy terjesztő cégekhez fordultunk volna, ami eleve rengetegbe kerül, akkor sem lett volna ilyen rövid idő alatt jobb az eredmény, és ha a lap fennmarad, biztos, hogy meg lehetett volna duplázni, ha ugyan nem megháromszorozni ezt a számot.

MCS ▶ A 80 előfizető könyvtárat angolszász területen sikerült megnyerni?

ZZS ▶ Nem, volt közöttük sok európai is, valamennyi komoly egyetemi, illetve nemzeti könyvtár. Ha hozzászámolom azt a 14 példányt, amit a Tudományos Akadémia cserepéldányként használt, akkor 100 fölé is megy a számuk.

MCS ▶ Egyéni előfizetőket is tudatok szerezni?

ZZS ▶ Egyéni előfizetőket nem tud meggyőzni egy effajta lap semmifajta kampánnyal, legalábbis hosszú távra nem. Ha valakinek a kezébe kerül, és úgy dönt, érdemes előfizetnie, úgymint megteszi. Például egy kutató, aki egy évet a Collegium Budapestben tölt, ezt követően esetleg egy-két évig előfizet a lapra, de aztán nagy valószínűséggel lemondja, hiszen megváltoznak a prioritásai. Ezért minden évben újra és újra meg kellett küzdenünk azért, hogy újabb egyéni előfizetőket is meg tudjunk nyerni. Személyes ajánlólevelekkel, a szerzőink segítségével, állandó rábeszéléssel ezt a számot 1995 után sikerült 250-300-ra feltornásznunk.

MCS ▶ Ezt – objektív mércével – tekinthetjük-e jelentős számnak? Nem tudom, mivel lehetne összehasonlítani, nyilván az említett világhírű és nagyon magas presztízsű lapok előfizetői számával nem. A *TLS* – gondolom – lényegesen tágabb olvasói körhöz jut el.

ZZS ▶ A *Times Literary Supplement* és a *New York Review of Books* is a maga nemében egyedülálló, tehát nem lehet mérce. A nagyon jó színvonalú amerikai egyetemi folyóiratokhoz lehetne hasonlítani a *BOOKS*-ot, s azoknál ez a szám jónak mondható.

KG ▶ Számos próbálkozásunk volt az előfizetői kör bővítésére az említetteken kívül is. A Soros Alapítvány ezen a ponton nagy segítséget adott: a kilencvenes évek második felében a terjesztés támogatásával próbálta laptámogató programját eredményesebbé és hatékonyabbá tenni. Ennek jegyében az Open Society Institute (OSI) támogatást adott ahhoz, hogy több mint 200 közép- és kelet-európai könyvtárnak felajánljuk: két éven át ingyen kapják a *BOOKS* évi négy számát, és a két év elteltével eldönthetik, hogy továbbra is előfizetőink maradnak-e, vállalva a költségeket. Nagy reményeket fűztünk ehhez a tervhez – most is azt gondolom, hogy hatékony lépés volt a szélesebb kelet-európai nyilvánosság eléréséhez.

ZZS ▶ Igen, de nézzünk szembe azzal, hogy ez sem hozhatott áttörést. Amikor első lépésben visszajelzést kértünk, hogy egyáltalán igényt tartal-

nak-e a lapra, csak a megkérdezett könyvtárak fele kérte továbbra is a lapot. A két év lejártával pedig szinte kivétel nélkül mindegyik könyvtár azt írta, hogy egyszerűen semmi pénzük nincs arra, hogy előfizessenek. Szívet tépő leveleket kaptunk, hogy mennyire örültek, és mennyire fontos lenne, hogy a *BOOKS*-ot a továbbiakban is kapják. Voltak köztük észt és bolgár vidéki egyetemi könyvtárak is, és jó néhány frissen alakult intézmény.

MCS ▶ Évi négy számról előfizetni nem lehet tétel egy könyvtárnak!

ZZS ▶ Hogyne lenne tétel akkor, amikor minden évben folyóiratok tucatjait mondják le pénzhiány miatt?! Manapság nem állományszaporítás folyik a közép- és kelet-európai könyvtárakban, hanem állományszélektálás. Magyarországon sajnos hasonló a helyzet – elég, ha arra az idei botrányra gondolunk, hogy az Egyetemi Könyvtár kénytelen volt ebben az évben minden folyóirat-rendelését (köztük több évszázados előfizetéseket) leállítani. A nyugati könyvtáraknak nagyobb a mozgásterük, de még ők sem szívesen vállalnak egy új lapot, arról nem is beszélve, hogy úgy vélik, ezek az újonnan alapított folyóiratok csupán néhány évig léteznek, ha pedig megszűnnek, csak teherként jelentenek a nyilvántartásban.

MCS ▶ Hogyan alakult a példányszám az utolsó időszakban? Hány példány fogyott el?

ZZS ▶ Évekig 500-600 volt a lap példányszáma, ebből a legmagasabb előfizetői szám mondjuk a 250-300 volt 1996-99 között. Volt egy 70-90-es jó tiszteletpéldány-listánk. Árusításra csak mérsékelten lehetett számítani, de néhány tucat példány elfogyott az Atlantisz Váci utcai könyvesboltjában vagy az Írók Boltjában. Megpróbáltuk Budapesten rendezett nemzetközi konferenciákon is árusítani a lapot. A Közép-Európa Egyetemen lehetett volna nagyjából az a szélesebb közönség, amelyet Budapesten a *BOOKS* érdekelhetett. De miért vették volna meg a diákok, ha egy emelettel feljebb a CEU könyvtárában elolvashatták?

MCS ▶ A tengerentúlon mekkora volt az érdeklődés, mondjuk Amerikában és Ausztráliában?

ZZS ▶ Ausztrália nagyon messze van. Az Amerikai Egyesült Államokban jó néhány egyetemi könyvtár előfizetett, a jól menő amerikai egyetemeken ott volt a lap: Pennsylvániában, Chicagóban, Texasban, a Harvardon, Berkeleyben. 1994 táján sikerült azt is elérni, hogy New Yorkban néhány jobb könyvesbolt kirakatában is megjelent a *BOOKS*, sőt el is kelt egy-két példány. Pénzt persze ebből nemigen láttunk.

MCS ▶ Milyen volt a *BOOKS* fogadtatása a nemzetközi sajtóban? Milyen visszajelzéseket kaptatok? Indultak-e tudományos viták, voltak-e jelentősebb megemlíthető hozzászólások?

KG ▶ Az első reakció nagyon pozitív volt. Erre példa az az olvasói levél, amelyet Natalie Zemon Davis írt a *New York Review of Books*-ba, és amely

amerikai előfizetők tucatját hozta a lapnak. Hasonló rokonszenvvel fogadták a *BOOKS* megjelenését a testvérlapok, olasz *Indice*, a francia *Liber*, amelyekkel szintén felvettem a kapcsolatot a kilencvenes évek elején. Nekem nagy öröm volt, hogy a francia történettudomány vezető folyóirata, az *Annales* szerkesztősége is előfizetett néhány évig a lapra.

ZZS ▶ Rangos újságokban is megjelentek lelkenedő kritikák. A *Frankfurter Allgemeine Zeitung* kelet-európai kulturális tudósítója, Matthias Rüb *Eurovarázs* címmel két hasábon cikkről cikke ismertette az első számot. Oly sok folyóirattársával ellentétben a *BOOKS* valóban európai színvonalat képvisel, írta, alig hittünk a szemünknek, amikor olvastuk. A *FAZ* nemcsak előfizetett a lapra, nyilvánvalóan olvasták is, mert 1995-ben egyszer csak egy majd féloldalas cikkben ismertették a *Notes & Comments* rovat egyébként első cikkét, amelyben Harmath Pál a Freud–Ferenczi levelezés akkor megjelent első kötete kapcsán pikáns adalékkal szolgált arról, hogy Freud milyen szenvedélyesen gyűjtötte az antikvitás tárgyait. 1910 körül Ferenczi megírja Freudnak, hogy Dunapentelén, az ásatásoknál egy parasztember kis római tárgyakat próbál eladni neki, Freud pedig boldogan kap a lehetőségen, hosszan leveleznek erről. *Freud a műkincscsempész* – ez volt a nálunk megjelent cikk címe. 1999-ben a *TLS*-ben M. F. Burnyeat, a neves klasszika-filológus is írt arról, milyen érdekes olvasmány volt számára a *Budapest Review of Books*. Egyszóval éppen séggel észrevettek bennünket, a lapot meghívták egy remek konferenciára, amit *Az értelmiségi újságírás jövője* címmel rendezett a New York University, többek között arról, hogy milyen egy „európai” folyóirat, aztán egy kerekasztal-beszélgetésre 1998-ban Londonba, az osztrákok által szervezett közép-európai kultúra fesztiváljára.

MCS ▶ Jó volna, ha nálunk is lenne olyan tájékozott kulturális újságírói gárda, mint a *Frankfurter Allgemeine Zeitung*nál!

ZZS ▶ Ezek a német napilapok a kultúra utolsó fellegrái, a világon sehol másutt nincs a lapokban mindennap ilyen terjedelmű és színvonalú kulturális rovat.

MCS ▶ A kilencvenes évek végén azonban egyre érezhetőbb lett a recesszió a tudományos lapok finanszírozásában. Hogy érintette ez a *BOOKS* szerkesztését?

ZZS ▶ A kilencvenes évek elejének lelkesedése után – hogy Kelet-Európát támogatni kell, pénzt kell adni a tudományos és kulturális élet fejlesztésére – az évtized második felében valóban mindenütt a megszorítások kora jött el. Talán már nem is voltunk annyira érdekesek, mint közvetlenül a rendszerváltás után. A *BOOKS* először összevont számokkal, reprezentatívabb szelekcióval kísérletezett. Ebben az időben kapcsolódott be intenzívebben Bodnár M. István az angol lap szerkesztésébe. A 99-es nyári és őszi összevont szám, amelyet állami

támogatással a Frankfurter Könyvvásárra állítottunk össze, jól példázza ezt az újabb koncepciót – sajnos, ilyen idegen nyelvű kiadványokra nem akad minden évben megpályázható támogatás.

MCS ▶ Az internet használata újabban annyira elterjedt a tudományos kommunikációban, hogy kérdéses, van-e értelme egy nyomtatott lap előállításának, terjesztésének, hiszen a legfontosabb publikációk – nem biztos, hogy angol fordításban, de szinte kivétel nélkül – felkerülnek a világhálóra. Nem inkább erre kellene költeni? Sokkal olcsóbb lenne.

KG ▶ Létezik a *BUKSZ* és a *BOOKS* online változata, ezzel Szécsényi Endre és Bodnár M. István sokat foglalkozott, s egy időben a C3-tól jelentős támogatást kaptunk hozzá. Jó érzés volt látni, hogy igen nagy számban töltötték le cikkeinket, előfordult, hogy többen, mint ahányan a nyomtatott verziót megvásárolták. Egyetértek tehát azzal, hogy ezt a formát ki kell aknázni.

ZZS ▶ Ne felejtjük el azonban, hogy az angol változatnál nem a nyomda a drága, hanem a fordítás. Amellett a *BOOKS*-hoz hozzátartozott a szellemes tipográfia, a jó illusztrációk – jó volt kézbe venni, olvasgatni.

MCS ▶ Soros György is ezekben a válságos években szállt ki fokozatosan a lapok – köztük a *BUKSZ* és a *BOOKS* – finanszírozásából.

ZZS ▶ A Soros Alapítvány már előbb csökkentette a folyóirat-támogatás összegét, de a kilencvenes évek végén már a többi külföldi alapítvány is sokkal nehezebb anyagi helyzetben, megváltozott gazdasági feltételrendszerben ítélte oda a pénzeket.

MCS ▶ Elmondanátok a „végjátékot”?

KG ▶ A kilencvenes évek végére elfogyott az energiám az állandó *fundraising* folytatására. Hosszú ideig reménykedtem, hogy lesz olyan intézmény, amely ezt a kizárólag alapítványi támogatás és piaci erőlködés (mert szereztem sok éven át egy sor fizető könyvhirdetést is) segítségével fenntartott lapot túlélésre érdemesnek tartja, és belefektet annyit, hogy felvegyünk egy újabb fiatal munkatársat, aki majd új energiával és újabb körökben folytatja a pénzforrások előteremtését vagy az előfizetők gyűjtését. De ez nem jött be. Újabb és újabb erőfeszítéssel még fenn lehetett volna tartani a lapot évi egy-két számmal az eredeti négy helyett. De 2000 után sorozatban több veszteség is érte az angol *BOOKS*-ot: Pálmai Éva 1998 után nem tudta tovább vállalni a fordítást; 2001-ben végleg megszűnt a Soros Alapítványi támogatási programja. Más alapítványok is bejelentették, hogy a támogatást nem tudják vég nélkül folytatni (egy-egy alapítványnál maximum két-három éven át lehetséges pénzt szerezni). Amikor pedig 2002-ben lejárt a rektori megbízatásom, és a Collegium Budapestnek új rektora lett, megszűnt a Collegium és a Wissenschaftskolleg támogatása is a Berlinben élő angol nyelvi szerkesztő, Karen Margolis munkájának kifizetésére. Végül a kegyelemdőfést az NKA-nak az a döntése adta meg,

amely 2003-ban a *BUKSZ*-nak odaitélt – önmagában sem elegendő – összeg mellé azt a megkötést találta ki, hogy az eredetileg két lapra beadott finanszírozási kérelemből csak a magyar *BUKSZ*-ra vonatkozót fogadja el, az angol *BOOKS*-ét nem.

MCS ▶ Nem próbálkoztatok azzal, hogy újabb intézményes támogatók után nézzetek?

KG ▶ Dehogynem. 2004 elején még egyszer megpróbáltuk a lapot felajánlani a CEU-nak, hogy adja ki saját folyóiratként – a tárgyalások a kezdeti biztató ígéretek nyomán sajnos sikertelenül végződtek.

MCS ▶ Mit lehetett tenni ebben a helyzetben?

ZS ▶ Azt, hogy nem rendelünk újabb fordítást, és leállunk a lap kiadásával. Először azt hittük, hogy csak néhány hónapra szüneteltetjük, s egy újabb támogatással majd behozzuk a „csúszást”. De előbb-utóbb be kellett látnunk, hogy ez így nem fog menni. Nagyon szomorú feladat: a könyvtárak bizalmat kölcsönöztek a lapnak, előfizettek ránk, és egyszer csak megszűnünk; komolytalanok vagyunk, megbízhatatlanok; Nyugat-Balkán, mondaná Petri. A nagy terjesztő cégeken keresztül jó néhány egyetem kapta a lapot, ezeknek én most sorban megírtam, hogy sajnos megszűnt a lap, elnézést kérünk. Sajnálhatják, hogy előfizettek ránk – legközelebb nem fognak.

KG ▶ A kínos szabadkozásom, a megszerzett pozíciók és a presztízs elvesztésén túl is nagy kár, mert érzésem szerint most – az Európai Unióhoz való csatlakozás után – nagyobb szükség lenne a *BOOKS*-ra, mint korábban, és új források nyílnának meg előtte. Az, hogy 1991 óta rendszeresen hírt adtunk új magyar tudományos intézmények, szakmai fórumok, lapok alakulásáról, és kritikai értékelést adtunk angol nyelven a magyar társadalomtudományok teljesítményének a legjaváról, sokat segített abban, hogy a nemzetközi tudományos életben tudomást szereztek rólunk. Azt is mondhatnám, hogy fontos „missziót” teljesített az angol *BOOKS* e téren – ehhez képest tragikomikus, hogy épp akkor apadt el a hazai támogatás, amikor a leginkább szükséges lenne egy ilyen fórum létezése. Még azt is hozzáténném, hogy a magyar és általában véve a kelet-európai szellemi élet iránti érdeklődés a kilencvenes évek vége óta megcsappant, ám a jelek szerint a csatlakozás nyomán ismét felélénkült. Remélhetően lesznek mások, akik majd kihasználják az újabb konjunktúrát hasonló angol nyelvű folyóiratok alapítására. □

A minőségi könyvkiadás
és a könyvkritika
nem lehet meg egymás nélkül

Fizessen elő Ön is a

BUKSZ

-ra

További információ és hirdetésfelvétel:

Csomor Margó,
Tel./Fax: 212-2827